

NEPŘIZPŮSOBIVÁ

Marie Rút Křížková (*1936)

Literární historička a pedagožka Marie Rút Křížková se narodila 15. června 1936 ve středočeském Miličíně jako Marie Šopejstalová. Její otec Václav byl švec a za nacistické okupace musel opravovat boty důstojníkům SS. Záměrně do nich dával ostré cvočky, které se po čase prodraly k chodidlům a esesákům velmi znepríjemňovaly chůzi. Prasklo to, a roku 1940 byl za trest jako sabotér poslán na práci do Německa. V té době měli Šopejstalovi tři děti (nakonec jich bylo pět): Marii, Evu a novorozeného Václava. Když přišel syn na svět, matka onemocněla, protektorátní úřady jí děti odebraly, umístily je do dětského domova v Praze a pak na vychování do dvou cizích rodin. Dívky skončily u sedláka kolaboranta, který je týral, matka je náhodou našla a získala zpět až po roce, podařilo se jí vrátit domů i chlapce. V září 1942 začala Marie chodit do školy v Miličíně.

Na sklonku války otec utekl z říše a po osvobození Československa se Šopejstalovi přestěhovali do Rumburka, kde krátce působil jako národní správce ve firmě na výrobu zdravotní obuvi. Rodinná situace se však znovu zásadně zhoršila po komunistickém převratu v únoru 1948, kdy Václav Šopejstal přišel o zaměstnání – během likvidace živnostníků mu znárodnili ševcovskou dílnu a posléze nuceně pracoval v jáchymovských dolech. Tehdy se s manželkou domluvili a fingovaně se rozvedli, protože „špatný třídní původ“ (v tomto případě „maloburžoazní“) představoval v komunistické republice zásadní handicap pro děti, které například zpravidla nesměly studovat. Marie byla i díky této rodičovské prozíravosti v roce 1951 přijata na pedagogické gymnázium v Liberci. Vzpomíná, že *„začátkem šedesátých let se matka a otec znovu vzali. Teprve tehdy jsem se dozvěděla, že rozvod byl hraný.“*

V Liberci se Marie seznámila se svým budoucím manželem Josefem Křížkem. Po maturitě v roce 1955 se stala učitelkou na prvním stupni (nejprve v Rumburku a potom ve Zvánovicích), roku 1956 se vdala a poté se jí narodily se dvě dcery: Dagmar (1958) a Svatava (1961). *„Zajímavé bylo, že jsem tehdy jako učitelka mohla pracovat s malými dětmi podle svého, měla jsem štěstí na ředitele a ideologicky na mne nikdo netlačil,“* vzpomíná. *„Sice jsem ještě neměla nějaký extra vyhraněný protirežimní postoj a rozhodně jsem nevystupovala jako odbojáčka, ale nebyla jsem v komunistické straně ani ve svazu mládeže a odmítla jsem z principiálních důvodů vystoupit z církve.“*

Ještě jako gymnazistka se Marie Rút Křížková seznámila s dílem významného českého básníka Jiřího Ortena (1919–1941), na jehož knihu narazila náhodou v antikvariátu, a toto

setkání v mnohém určilo její další život. Systematicky se pak zabývala Ortenovým dílem, seznámila se s jeho rodinou, později začala dálkově studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (obor čeština-pedagogika, specializace literární historie, absolvovala roku 1968): „*Jako studentka jsem [...] o Ortenovi napsala závěrečnou práci na téma Prózy v kontextu Ortenova díla a prosadila jsem vydávání jeho próz v Severočeském nakladatelství. V letech 1966–1968 vyšly tři svazky.*“

Roku 1963 se manželé Křížkovi rozvedli, Marie žila sama s dcerami. Silně ji zasáhla sovětská okupace Československa v srpnu 1968, kterou prožila v Liberci jako pedagožka odborného učiliště: „*Na lešení u radnice zastřelili jednoho mého bývalého učně, devatenáctiletého Zdeňka Dragouna. Napsala jsem tehdy prohlášení proti vstupu vojsk, které četli nejdřív v libereckém a pak v celostátním rozhlase, jmenovalo se Strana mírného pokroku v mezích zákona – odmítám žít v mezích zákona, který nám vnutily tanky.*“ Vyhrocený a veřejně deklarovaný protiokupační postoj, na němž i v dalších letech trvala, jí normalizační komunisté spočítali, s podobným „škrálopem“ nesměla pracovat s dětmi a mládeží: „*Učila jsem pak ještě v roce 1969 [...], nicméně mne překládali z jedné učňovky do druhé a na začátku normalizace mě jednoduše vyhodili – nijak drasticky, prostě mi skončila pracovní smlouva a už mi ji neobnovili. Jako pedagožka jsem na mnoho let skončila.*“ Od roku 1970 se živila, jak se dalo, pomáhali jí přátelé i bývalý manžel, pracovala například v dělnických povoláních jako sazečka stromků nebo noční třídička pošty.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se Marie Křížková sblížila s bratrem Jiřího Ortena Otou Ornestem (původně se bratři jmenovali Ohrensteinovi). V jedenasedmdesátém byla přijata do pražské Židovské náboženské obce a přijala jméno Rút. O rok později se jí ze vztahu s Otou narodila dcera Ester, vychovávala ji však sama. Tehdy (od roku 1968) připravovala knihu *Je mojí vlastní hradba ghatt?* (antologii básní, próz a kreseb židovských chlapců internovaných za nacismu v ghettu Terezín), která roku 1978 poprvé vyšla v samizdatu, protože oficiální vydání bylo zakázáno. Obnovený totalitní režim, nesvobodu, perzekuci, všudypřítomnou ideologii a prolhanou propagandu snášela Marie Rút Křížková těžce, ale vzdorně. Její nepřizpůsobivost, neochota ke spolupráci s pookupačním kolaborantským státním aparátem, se ještě víc vyhroutil, když se na ní zaměřili příslušníci Státní bezpečnosti, kteří chtěli, aby jako konfidentka donášela na členy židovské obce.

Když v lednu 1977 vyšlo v západních médiích Prohlášení Charty 77, požadující, aby československý stát dodržel alespoň své vlastní zákony, zahájil komunistický aparát mohutnou propagandistickou kampaň, známou jako Anticharta, v níž mimo jiné ostouzel signatáře – příznačné bylo, že text Prohlášení si nebylo možno oficiálně přečíst. Kampaň odstartoval článek v Rudém Právu (deník KSČ) nazvaný Ztroskotanci a samozvanci. „*Když*

jsem ten článek četla, tak jsem si říkala, že tu máme nová padesátá léta,“ říká Marie Rút Křížková. Na kampaň, při níž se mělo co nejvíc lidí od chartistů distancovat, zareagovala po svém: „Hned 13. ledna 1977 jsem se přihlásila k Chartě 77, nejen svým podpisem, ale i dopisem, v němž jsem kriticky reagovala na [...] článek Ztroskotanci a samozvanci [...]. Dopis jsem poslala prezidentu Husákovi, sdělovacím prostředkům, zaměstnavateli, do různých institucí, a také na školy, kde jsem působila. Estébáci mi pak u výsledku ukazovali, že to z těch škol automaticky přeposílali na Státní bezpečnost... Bylo to smutné.“

Po podpisu Charty 77 vyslýchala Marii Rút Křížkovou opakovaně Státní bezpečnost, a protože mimo jiné pomáhala s distribucí a ukrýváním opozičních materiálů, zažila několik domovních prohlídek. Tajná policie ji nepustila ze zřetele, komplikovala život i jejím dětem, čelila rovněž výhrůžkám, že jí bude odebrána nejmladší dcera. Mluví o tom například v rozhovoru pro projekt Ženy v disentu: „Já mám k ránu vždycky taková zvláštní tušení a někdy i nápady. Jednou ráno jsem se probudila a věděla jsem, že chtějí něco udělat Ester. Nelenila jsem, vzbudila jsem ji, odvezla jsem ji k prvnímu autobusu a zavolala bývalé tchyni – to už jsme nebyli s Křížkem manželé –, že jí tam posílám malou Terinku a že si jí tam má nechat, dokud to neodvolám. A představte si, ten samý den do školky opravdu přišli. Měli s sebou povolení, že jí mají odebrat.“

Od února 1983 do ledna 1984 působila Marie Rút Křížková jako mluvčí Charty 77 (každý rok byli z řad chartistů vybráni tři noví mluvčí). Čelila čím dál silnějším tlaku, navíc kvůli dělnické práci nebyla v dobrém zdravotním stavu a musela na operaci. Roku 1986 se rozhodla, že se pokusí vrátit k profesi pedagožky – přihlásila se o místo, zatajila, že je signatářkou Charty 77, a stala se učitelkou češtiny a dějepisu v Praze-Hloubětíně, což byla v případě disidenta v komunistickém Československu věc takřka nemyslitelná: „Asi dva měsíce se nic nedělo. Pak k nám domů přišel na kontrolu takový mrňavý esenbák a ptal se, jestli pracuju. Když se dozvěděl, že dělám učitelku, nahlas hvízdnul, otočil se a odešel. Teprve se zpožděním jsem se dozvěděla, že StB po téhle návštěvě velmi usilovala o to, aby mne z té školy vyhodili, ale nepovedlo se jí to zařídit. Byla tam totiž skvělá ředitelka Zdena Pacáková, která byla v KSČ, ale byla to výborná ženská. Řekla těm estébákům, že mě potřebuje, že jsem dobrá učitelka a že mne nepustí. A oni se buď neodvážili dát jí můj vyhazov příkazem, nebo jim to nestálo za to, každopádně mne až do roku 1989 uhájila.“

Marie Rút Křížková se ještě za normalizace vrátila ke křesťanské víře. Spolupracovala s Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných a v roce 1988 podepsala manifest Hnutí za občanskou svobodu. Po pádu komunismu kandidovala za Křesťansko-demokratickou stranu, kterou založil disident Václav Benda, ale záhy si uvědomila, že se politice nechce věnovat. Roku 1991 získala doktorát jako literární historička. Je spoluzakladatelkou Společnosti křesťanů a Židů a členkou České křesťanské akademie a Obce spisovatelů. Editovala mimo jiné spisy Jiřího Ortena, vydala několik knih. Žije v Praze.

Autor textu Adam Drda